

СТАНОВИЩЕ

от

проф.д-р Пламен Веселинов Киров

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен

ДОКТОР

Област на висше образование: Социални, стопански и правни науки (3.)

Професионално направление: Право (3.6)

Научна специалност: Конституционно право

Автор на дисертационния труд:

МАРИЯ БОРИСОВА ДИМИТРОВА,

докторант на задочна подготовка

към катедра „Конституционноправни науки” на Юридическия факултет на
Софийския университет „Св.Климент Охридски”

Тема на дисертационния труд:

**ПРИНЦИПЪТ НА ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ
ПРИ ЗАЩИТА НА ОСНОВНИТЕ ПРАВА**

Научен ръководител
проф.д-р Мартин Белов

Със Заповед на Ректора на Софийския университет "Св.Климент Охридски" № РД 38-674 от 21.12.2023 г. съм определен за член на научно жури във връзка със защитата на Мария Борисова Димитрова, докторант на задочна подготовка по професионално направление Право (3.6), научна специалност Конституционно право за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, като на първото заседание на Научното жури ми е възложено да изготвя становище по дисертационния труд.

Мария Борисова Димитрова е зачислен за докторант на задочна подготовка по Конституционно право към катедра „Конституционно-правни науки“ на Юридическия факултет на СУ "Св.Климент Охридски" през 2019 г. След представяне на дисертационния труд, който е обсъден на заседание на катедрата и е преминала успешно вътрешна защита, Мария Димитрова е отчислена с право на защита със Заповед на Ректора на СУ "Св.Климент Охридски" през 2023 г..

В изпълнение на заповедта на Ректора на Университета и решението на Научното жури като се ръководя от изискванията на Закона за развитието на академичния състав на Република България и Правилника за прилагането му, предлагам на вниманието на уважаемите членове на Научното жури следните свои констатации и изводи, както и мотивираното от тях заключение.

Предоставеният от Мария Борисова Димитрова комплект от материали включва следните документи: автобиография; заповед за зачисляване на докторанта; удостоверение за успешно положени докторантски минимума; дисертационен труд, автореферат; заповед за отчисляване с право на защита; списък и копия на научните публикации на Мария Борисова Димитрова, свързани с темата на дисертационния труд и декларация за оригиналност на труда.

Докторантът е приложил три научни статии, свързани с темата на дисертационния труд и покрива наукометричните показатели.

Считам, че са спазени всички изисквания относно хода на процедурата и оформянето на дисертационния труд.

Темата „Принципът на пропорционалност при защита на основните права” има своя теоретичен, правно-нормативен и практико-приложен аспект. Актуалността на изследването се определя от тенденцията, която постепенно се оформя в съвременния конституционализъм, действащата конституция да отрази теоретичния дебат и като пряко приложимо право да постави юридически фундамент, върху който да се изгради цялостна национална правна уредба, която да възприеме пропорционалността като конституционен принцип в преценката на допустимостта на ограничаване на основните права. Изведен самостоятелно като тема и разгледан чрез приложения от докторанта подход, въпросът за пропорционалността в класическите демокрации и Република България е разработен във формата на цялостно теоретично изследване. Досега тази тема е била разглеждана в различни аспекти от някои български автори, но в настоящия дисертационен труд тя е разработена като цялостно самостоятелно изследване.

Мария Димитрова демонстрира високо ниво на познаване на проблематиката. Докторантът показва забележителна осведоменост в областта на конституционната история и теория, материята за правата на човека, както и способност творчески да оценява огромната литература, натрупана в изследванията през последните десетилетия в страните с демократични конституционни традиции. Пропорционалността в правото е многопластова тема, която в теоретичните изследвания най – често се свежда до три аспекта: пропорционалността като правен принцип, поставящ ограничения на публичната власт и предотвратяващ произволното ѝ упражняване; пропорционалността като цел на

управлението, покриващо демократични стандарти и удовлетворяващо идеите за справедливост; пропорционалността като съвкупност от правила при осигуряване на юридическия контрол над ограниченията на основните права.

Авторът на дисертационния труд извежда две основни функции на принципа на пропорционалността. Първата се свежда до очертаване границите за упражняване публичната власт посредством съдебен контрол на ограниченията, наложени върху упражняването на основните права, а втората предполага определяне на линията на намеса на наднационалните съдилища, във въпросите, свързани с националните ограничения на основните права. В същото време се акцентира върху задачата на националните съдилища да влагат съдържание в правилата на пропорционалността, което се пречупва през призмата на универсалния характер на правата, националната конституционна идентичност, правните традиции, историята и културата. По този начин националните юрисдикционни органи очертават границите на ненамеса на наднационалните съдилища и се превръщат в легитимен изразител на националния суверенитет.

Дисертационният труд си поставя две основни цели. Аргументира тезата, че принципът на пропорционалност е основен принцип на съвременния конституционализъм и модерната демократична европейска държава, свързан с новата роля на националният съд като участник в политическите процеси на национално ниво и като авторитетен субект в съдебния диалог с наднационалните съдилища. На второ място се дебатира постановката, че добре развитата национална практика по ограниченията на основните права, в която се прилага принципът на пропорционалност, съобразен с универсалното разбиране за правата, но и с националният контекст и правна традиция, е ефективен начин да се отговори на активизма на наднационалните съдилища.

Методологичният инструментариум на изследването е богат – като се започне с правнодогматичния, историкоправния и сравнителния метод и се премине към системния и функционалния метод. За аргументиране на представените тези е използвана съдебна практика на национални и наднационални съдилища. Това дава възможност да се навлезе в дълбочина на темата и в същото време да се обхване цялата богата проблематика свързана с философските аспекти и техните правни проекции.

В структурно отношение трудът е добре построен, което по начало изключва повторения и празноти в изложението. Дисертацията е в обем от 247 страници и се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Библиографията съдържа 152 заглавия на български, английски, френски и немски език. Бележките под линия са общо 456.

Глава първа разглежда промените, които настъпват в понятието за държавност при преминаването от вестфалски към пост-вестфалски конституционализъм. Извеждат се основните характеристики на модерния конституционализъм, които възникват под влияние на редица фактори като глобализация, технологична революция, превръщането на защитата на правата на човека във водеща идеология на един изтъкан от противоречия свят, наднационалност и прехвърляне на суверенитет, конституционен контрол и съдебен диалог. Последните десетилетия наднационалните институции заемат постепенно доминираща роля в създаването на правни норми, особено в сферата на основните права. В същото време наднационалните режими, Съвета на Европа и Европейския съюз създават свои съдилища, които прилагат тези норми и посредством съдебните прецеденти ги превръщат в действащо право. На фона на така развилите се обществено политически промени, съвременният конституционализъм се сблъсква и с редица предизвикателства свързани с участието на гражданите при вземането на политически решения и как да се гарантира

върховенството на правото. Авторът на дисертацията застъпва тезата, че модерните предизвикателства създават сериозни напрежения при функционирането на националните и наднационалните правни режими. Обосновава се виждането, че принципът на пропорционалност се превръща в основен принцип на съвременния конституционализъм. Проследено е неговото зараждане, формулиране и развитие, както и ролята му на център, в който се срещат универсалния характер на основните права и концепциите на националната конституционна идентичност, правна традиция и култура. Извежда се ролята на националния съд в съчетаването на универсалното и националното, като основната цел е осигуряване на защита на основните права и в същото време съхраняване националния суверенитет. Принципът очертава границите на упражняване на публичната власт и предполага допълнителна възможност на гражданите да участват в определянето на политиките. Като резултат, според автора, политическите органи започват да прилагат принципа на пропорционалност в своята практика, за да не бъдат съдебно отменени техните решения.

Глава втора разглежда доктринално възприетата структура на принципа на пропорционалност като съвкупност от правила, използвани при конституционния контрол върху ограниченията на правата. Принципът на пропорционалност като изискване единствено за разумност на ограниченията, а не като съвкупност от правила, се прилага обичайно при изследване на ограниченията на социално-икономическите и културните права. В контекста на тези права националните държави имат широка свобода на преценка по какъв начин да ги уредят и дефинират в националния правов ред. Авторът е изследвал основните теории в правната доктрина относно принципа на пропорционалността. Анализът стига до правилния извод, че принципът повишава легитимността на взетите решения и доверието на гражданите в съда, като позволява на

юрисдикцията по авторитетен начин да преоцени решенията на законодателя, без това да доведе до институционална криза и да наруши разделението на властите. На следващо място принципът позволява националните съдилища да прилагат националната правна рамка и да очертават границите на намеса на Европейският съд по правата на човека, като го мотивират да прилага принципа на субсидиарност. Прилагането на принципа на пропорционалност като съвкупност от последователни правила води към нов модел на конституционни права и общ модел, който конституционните съдилища в европейските държави следват на правилата за пропорционалност.

Глава трета си поставя за цел проследяване как се развива практиката по прилагане принципа на пропорционалност в три европейски държави – Германия, Великобритания и Франция, както и влиянието на Европейския съд по правата на човека за развитието на тази практика. Трите държави са пример за възприемане на принципа в съдебната практика по контрол на ограниченията на правата, за модифицирането му по начин, който отразява националните правни традиции, и за използването му в диалога със законодателя и наднационалните съдилища.

Глава четвърта е посветена на прилагането на принципа на пропорционалността в практиката на българския конституционен съд. Изведен е основният проблем на това прилагане в българския модел на конституционен контрол – ограничените възможности на конституционният съд да се произнася по въпросите за правата на човека и техните ограничения. Оскъдната практика на Конституционния съд очертава необходимостта от въвеждането на индивидуална конституционна жалба или на друг ефективен способ за осигуряване достъпа на граждани до конституционната юрисдикция. По този начин важните и дискусийни въпроси за правата и техните ограничения биха могли да бъдат разглеждани в контекста на пропорционалността в рамките

на националната правозащитна система и Конституционният съд ще има възможност убедително да аргументира една или друга национална правна позиция по тези въпроси. Според автора, съществуващата конституционна рамка лишава Конституционния съд от ефективно участие в системата за защита на правата на човека в България. Поради това настоящото изследване обосновава тезата, че разширяването на достъпа до конституционно правосъдие и едновременно с това прилагане на принципа на пропорционалност като съвкупност от правила за преценка на ограниченията на правата, ще позволи на Конституционния съд да участва пълноценно в националния междуинституционален диалог и най-вече ще го включи като равноправен участник в диалога с наднационалните съдилища.

Дисертационният труд съдържа изводи, които могат да бъдат оценени високо. Те са особено ценни в изясняване на природата на четирите правила, които стоят в основата на принципа на пропорционалност при ограничаване на основни права– легитимната цел, пригодността, необходимостта и пропорционалността в тесен смисъл.

В дисертацията и в представените научни публикации са представени и анализирани богати по обем и съдържание теоретични концепции и становища, направени са важни предложения *de lege ferenda*, които определено допринасят за развитието на българската правна наука.

Авторефератът на Мария Димитрова съдържа прецизно всички необходими елементи, а справката за научните приноси, изготвена от докторанта, изразява точно постигнатото с дисертацията. В дисертационния труд се надблюдават и някои неточности, които не намаляват научната му стойност. Необходима е по-голяма юридическа прецизност при формулиране на извода за превръщането на принципа на пропорционалност в основен принцип на съвременният конституционализъм. След прецизиране и развитие на някои от тезите

дисертационният труд заслужава да стане обществено достояние като самостоятелна научна публикация.

В заключение, давам положителна оценка на дисертационния труд, като имам предвид, че той съдържа научни резултати, представляващи оригинален принос в правната наука, както и задълбочените теоретични познания на докторанта и способността му за самостоятелни научни изследвания.

Уважаеми членове на Научното жури,

Като оценявам качествата на дисертационния труд, считам че той притежава безспорни достойнства, демонстрира задълбочен анализ, водещ до теоретични изводи, съдържа важни приносни моменти и предложения *de lege ferenda*. Поради това с убеждение предлагам на Научното жури да даде образователната и научна степен „Доктор“ на Мария Борисова Димитрова.

03.02.2024 г.

Изготвил становището:

проф.д-р. Пламен Киров